

Uçhisar ‘Tepe Yerleşmesi’ konut morfolojisinde psiko-sosyal alan etkisi ve dizimsel analizi

Fitnat CİMŞİT*, Alper ÜNLÜ

İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Bina Bilgisi Programı, 34469, Ayazağa, İstanbul

Özet

Psiko-sosyal alan olgusunun Anadolu tepe kentlerindeki konut örüntüleri ile ilişkisini sorgularken aslında; tanımlı bir coğrafyanın etkileri altında, insan davranışının mekansal dizime yansımalarını sorgulamaktayız. Yerleşmenin bu anlamda kurucu dinamikleri, etkilerini konut örüntülerine taşımaktadır. Coğrafya ve insan davranışından kaynaklanan hiyerarşinin mekandaki izlerini ortaya koymak amaçlandığında, özellikle kamusal alan ve özel alan arasındaki sınır ve eşik kurgularını ortaya koymak gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı, Anadolu’daki “tepe kent” morfolojilerini kurucu etkilerin, psiko-sosyal alan olgusu bağlamında konut örüntülerini yönlendirdiğini Uçhisar örneğinde ortaya koymaktır. Tepe kent konutlarının psiko-sosyal alan analizi için kullanılacak belirleyiciler, sınır-eşik ve ortak eylem düğüm noktaları çerçevesinde kaleye bağlı farklı konumlardaki konutlarda karşılaştırmalı olarak araştırılmıştır. Bu karşılaştırmalı çalışma, psiko-sosyal alanın yapısındaki hiyerarşi ve buna bağlı farklı eşiklerin analizi için ve bu çerçevede var olan farklı örüntü dinamiklerini ortaya koymada önemli bir araçtır. Kale ve vadi arasındaki topografyadaki değişim ve buna bağlı parselasyon farklılıkları, tepeye yaklaştıkça parselasyonların büyümesi, eğimli yamaçlarda daralması ve topografyadaki bu farklılıkların yerleşmenin savunma olgusuna ve konutların psiko-sosyal alan görünümüne etkileri mekan konfigürasyonları üzerinden karşılaştırmalı olarak okunabilmektedir. Öyle ki; Sokak üzerinde sürekli doku oluşturan yamaca yaslı dam konutları, kütleli davranış sergileyerek kentin savunma davranışına ait ipuçları sergilemektedir. Avlu etrafında parçalı düzenleri ile tepe konutları, çıkmaz sokaklar üzerinde yerleşmiş ve avlu duvarları ile çevrelenmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Psiko-sosyal alan, konut morfolojisi, mekansal dizim.

*Yazışmaların yapılacağı yazar: Fitnat CİMŞİT. fitnate@yahoo.com; Tel: (532) 503 50 50.

Bu makale, birinci yazar tarafından İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Bina Bilgisi Programı’nda tamamlanmış olan "Tepe kent yerleşmelerinde psiko-sosyal alan olgusunun konut örüntüleri ile ilişkisi; Uçhisar örneği" adlı doktora tezinden hazırlanmıştır. Makale metni 14.12.2007 tarihinde dergiye ulaştı, 30.01.2008 tarihinde basım kararı alınmıştır. Makale ile ilgili tartışmalar 31.12.2009 tarihine kadar dergiye gönderilmelidir.

The syntactic analysis of the territorial effect on housing morphology in Uchisar settlement

Extended abstract

The effect of territoriality on housing pattern in citadel settlement is a reflection of human behavior to the syntactic morphology in a defined geography. In this sense, the establishing dynamics of the settlement sustain their effects to the housing pattern. If we aim to explore the territorial behavior and its effects on spatial morphology, then we should study the boundary and threshold regulations between public and private space.

The theoretical framework based on geographical, spatial behavior and spatial syntax theories. Under the headline of geography based theories, space-place making idea has been argued beside the spatial and phenomenological aspect of the relationship between topography and physical environment. The spatial behavior and space syntax theories define the relations between human and space beside the relations between the pieces of that space. We are searching for the answers to the questions like; how culture and ecology direct the settlement-housing pattern and by this way how a common language occurs? This theoretical argument shows that; in order to understand how the morphological dynamics guide the housing pattern, we should explore the syntactic aspects, which are the reflections of the contextual affects through the behavioral organizations of the group.

In order to understand the settlement morphology of Anatolian citadels we should recognize that we are facing with a dynamic and multi stratified structure with the geographical, socio-cultural, political and economic establishing effects and the aspects of these effects in historical evolution. The geographical, topographical, political, socio-economic, military, cultural and, commercial effects not only give shape to the settlement but also orient the housing pattern. The establishing effects and their evolution process manifest the concepts which help making the analysis of the territorial behavior of the housing pattern. This pattern is a part of the defensible structure of the city itself. The conceptual framework has been detailed within the aspect of boundary-threshold and node morphological parameters. The hypothesis studied in the case of Uchisar, Cappadocia. In this case study, the differentiations among the spatial configurations of the housing pattern

through the fact of territorial behavior have been explored. The case study is formed within the parameters which constitute the hypothesis. These boundary-threshold and node as morphological characteristics comparatively examined between the different locations; the fortress and the valley of the settlement. This comparative study is an important tool to explore the territorial space with its boundary and thresholds regulation dynamics. The topographical changes from the fortress to the valley cause circumstantial subdivisions. This pattern shows that the parcels get larger in higher altitudes and get wider in valley. The effects of these differences to the defensible structure of the city and the territorial behavior of the houses can be read over spatial configurations comparatively. To be able to explore the hypothesis which is based on this research the plans were transformed to syntactic data with the help of the program named "Spatialist" licensed by "Georgia Institute of Technology".

The results of case study show that; the traces of the defensible structure in Anatolian citadels can be read over the housing pattern in Uchisar, Cappadocia. There are differentiations among the fortress and valley houses in the whole settlement. The continuous pattern of the valley houses faces the street and they have shallow configurations. On the contrary, the houses on the top of the hill are courtyard houses on cul-de-sacs and show dispersed and well protected structure with high courtyard walls. These types of houses have deep configurations. These two different configurations support the hypothesis via the analysis of boundary-threshold and node morphologies in different locations through the idea of the territoriality.

As a conclusion, although the founder effects of the Anatolian citadels have been exposed to several changes via different social dynamics, it is hard to talk about one constant model. The differences in social structure by time affect the social organizations and change the inner dynamics and balance of the city. But, the dynamics of the city sustain their establishing effects in citadels though some evolutions take place. Meanwhile, it is possible to read these dynamics from the housing morphology of the settlement. It is obvious after this study that the defensible parameters of citadel cities guide the housing pattern within the concept of territoriality.

Keywords: Territorial space, housing morphology, space syntax.

Giriş

Sözlük anlamı ile sınır; “madde olan olmayan her şeyin limitlerini işaret eden, ya da limitin kendisi” olarak tanımlanabilir. Ancak sınır kavramının nasıl şekillendiği bağlamsal bir tartışmanın konusudur. Yerleşmenin bağlamsal özellikleri, sınır kavramının kendisini oluşturduğu gibi sınırın ardındaki mekansal eşikleri de yönlendirmektedir. Anadolu tepe yerleşmelerinin bağlamsal yapısı, tanımlı coğrafyaları ve buna bağlı savunma davranışı üzerinden okunabilir. Psiko-sosyal alan kavramı bu çerçevede yönlendirici bir olgudur. Şöyle ki; psiko-sosyal alan kendine özgü bir koruma alanı olan, bir kişi ya da grubun kullandığı, savunulan sınırların çizildiği alandır ve bu mekansal sınırların nasıl oluştuğunu anlamaya çalışırken önemli bir parametredir. Psiko-sosyal alan olgusunun hiyerarşik yapısı, konutların mekansal konfigürasyonlarını araştırırken, kamusal alandan, özel alana geçişteki farklılaşmaları ortaya koymaktadır ve mekansal eşiklerin kurgusunu açıklamaya yardımcı olur.

Anadolu tepe kentlerini kurucu etkiler şüphesiz kentin mekansal kurgusunu ortaya koymada önemli belirleyicilerdir. Kurucu etkiler ışığında kentin mekansal yapısının arkasındaki olgular netleşmektedir. Bu çerçevede Anadolu tepe kentleri kurucu etkileri sadece, coğrafi ve topografik etkenler altında değil, politik, ticari ve kültürel etkenleri de içine alan geniş bir çerçevede değerlendirilmelidir. Kentin belirli ve tanımlı tepe coğrafyasına bağlı özellikleri, kentin savunma davranışı, ticari yapısı ve kültürel etkileri ile birlikte, kentin mekansal kurgusunu yönlendirmektedir. Kenti, kurucu etkenlerinin yanı sıra, zaman içinde, bu etkenlerin gelişimi ile değişen yapısına ve bu yapının dinamiklerine bağlı olarak araştırmak, morfolojik çalışmaların önemli basamaklarından biri olmalıdır. Kentin kurucu etkilerine bağlı izlerinin sürekliliği veya değişimi kentin mekansal yapısını ve bu yapının arkasındaki dinamikleri anlamada önemli rol oynamaktadır.

Yerleşme ölçeğinden konut ölçeğine geçerken, kentin (bu çalışma kapsamında kale kentlerin) kurduğu karşılıklı ilişkiler sistemi, sosyo-

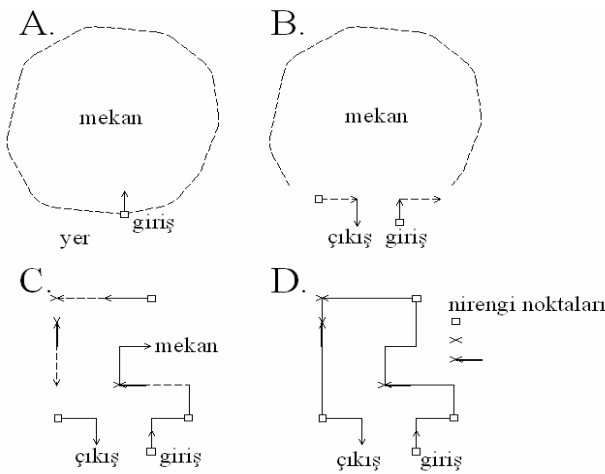
kültürel, ekonomik ve politik yapıya dair ipuçları vermektedir. Tanımlı coğrafyaya ait bir kentin, sosyo-kültürel, ekonomik ve politik yapısı ile nasıl farklılaştığı ve bu farklılaşmanın kentin morfolojisini nasıl etkilediği, konutların birbirleri ile kurdukları ilişkiler ve konutların mekansal yapılarındaki farklılıklar üzerinden araştırılması gerekmektedir. Bu bağlamda, kamusal alandan özel alana geçişlerin farklılaşması, konutların mekansal mahremiyet ilişkilerini de farklılaştırmaktadır. Konutların sınır-eşik-düğüm noktalarının yapısının ve ilişkiler sisteminin analizi üzerinden, yerleşmenin konutları yönlendirip yönlendirmediği sorusunun cevabını bulmak için bir yöntem geliştirilebilir. Yerleşme-konut örüntüsü-konut mekansal organizasyonları gibi farklı ölçekte ama birbirini yönlendiren kavramları oluşturan belirleyicilerin ortaya konulması amaçlanırken, fiziksel görünümün arkasındaki sosyo-kültürel mantık ile kurduğu ilişkiyi anlamak da çalışmanın bir diğer önemli noktasıdır.

Kapadokya bölgesinde bir savunma kenti olan Uçhisar, kamusal ve özel alan arasındaki sınırların ve geçişlerin araştırılması ve konut morfolojilerinde topografyaya bağlı olarak, kale ile kurulan ilişkinin yönlendirdiği mekansal kurgu farklılıklarının ortaya konulması için örnek olarak seçilmiştir. Bu bağlamda, konutların sınır-eşik ve ortak eylem noktalarındaki morfolojik özellikleri, dolayısıyla mekansal hiyerarşide ortaya çıkan farklılıkları karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Bu karşılaştırmalı çalışmanın nedeni, tepe yerleşmesi olan Uçhisar’ın kurucu etkilerinin izlerini, yerleşmenin farklı noktalarındaki farklı organizasyonlarla şekillenmiş konut örüntülerinde aramak, bu amaçla savunma davranışının ve coğrafyanın etkisiyle yerleşmenin konut örüntülerini nasıl yönlendirdiğini ortaya koymaktır.

Teorik çerçeve

Tanımlı bir coğrafyada psiko-sosyal alan olgusu üzerinden konut örüntülerini araştırırken coğrafya ve insan davranışı arasındaki ilişki hem yapısal hem de anlamsal bulgular ortaya koymaya yardımcı olmaktadır. Mekansal değerleri anlamak için öncelikle ‘yer’ ile ilişkisini tartış-

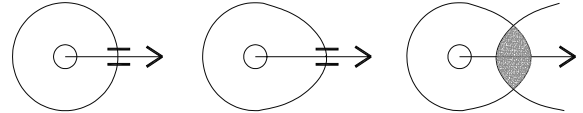
mak gerekmektedir. Tuan (1977), yer ve mekan arasındaki ilişkiyi deneyim üzerinden açıklar; mekan yere göre daha soyut bir kavramdır ama kendi tanımlamaları için birbirlerine ihtiyaç duyarlar. Mekan harekete izin verirken yer duraktır ve her duraklama mekanı yere dönüştüren bir mevkidir. Tuan (1977), mekanın yere dönüşmesini bir labirent örneğiyle açıklar (Şekil 1). Önce sadece giriş algılanır. Zamanla daha çok nirengi noktası tanımlanabilir ve nesne hareket halinde güven kazanır. Son olarak, yer birden fazla tanıdık nirengi noktası ve rota barındırır; diğer bir deyişle yere dönüşür.

Şekil 1. Mekandan yere, bir labirenti öğrenmek (Tuan, 1977)

Yer üzerinden deneyim ve ev arasındaki ilişkiyi Serfaty (1985) mekansallık, içsellik, etkileşim, tarihsellik ve sosyallik kavramlarıyla tartışır. Mekanın fenomenolojik boyutlarını üç başlık altında toplar; iç ve dış ilişkisi, görünen ve görünmeyen ilişkisi ve kişiselleştirme. İç ve dış karşıtlığında, mekan ve yer arasındaki geçiş, sınır kavramını ortaya koyar. Bu durumda ev bir dışa karşı içle tanımlanabilir. Mekan ve beden arasındaki benzerliğin özü de buradan gelir. Buradaki beden özüdür ve evin içi ile öz arasında ilişki kurulabilir. Serfaty (1985) deneyim ve ev arasındaki ilişkideki ikinci fenomen olan görünen ve görünmeyen karşıtlığını her konutun açık ve kapalı olma hali ile ifade eder. Üçüncü bileşen olan kişiselleştirme ise, ev ile birey arasındaki ilişki üstüne kuruludur. Ev ancak birey kendine uygun anlamlandırıldığında, düzenlenebilir, korunabilir veya değiştirilebilir.

İç ve dış ilişkisini Schulz (1971), mekanların çevreleri ile kurdukları ilişkinin sonucunda ortaya çıkan problem olarak tanımlar ve bu topolojik ilişkinin var oluşsal mekanın en önemli görünümü olduğunu savunur. Yön, iç ve dışı daha güçlü veya daha zayıf birleştirir ve geometrik olarak düzgün doğrusal bir çizgi her zaman bir topolojik eğriden daha güçlüdür. Mekan, bu doğrudan etkilenir ve dışı doğru uzar ve dış sınıra nüfuz ederek geçiş alanı yaratır (Şekil 2).

Şekil 2. İç-dış ilişkisi (Schulz, 1971)

Bu noktada sınır düzenleyen bir olgu olarak psiko-sosyal alan kavramını tartışmak gerekmektedir. Sınır kavramını oluşturan özellikleri Pellow (1996), şu başlıklar altında tanımlamaktadır:

- 1 Fiziksel, sosyal, geçici, kavramsal, ve/veya sembolik,
- 2 Geçirgen ve dokunulabilir,
- 3 Tasarlanmış, korunmuş, ayrıntılı,
- 4 Ayıran ve bir araya getiren; bölücü ve kapsayan; tanımlı, görünmez, dönüşen ve dönüştüren.

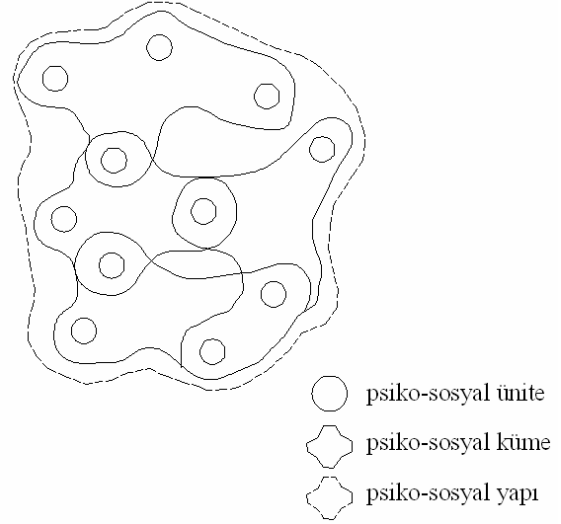
Ancak Pellow (1996) bu karakteristiklerin tek başına değil, hangilerinin ve hangi birleşimlerinin sosyokültürel bir bağlamda sınırı tanımlayacağına önemli olduğunu tartışmıştır. Lawrence (1989), sınır olgusunu dörde ayırır; (1) dışarıdakilerin eve ulaşımını düzenleyen, içerdekilerin kontrollerini yakın çevrelerine kadar yayabildikleri hukuki sınır, (2) ev ve dış dünya arasındaki insan ve bilgi akışını engelleyen fiziksel sınır, (3) özel ve kamusal alanların karakterlerine ve limitlerine işaret eden sembolik sınırlar ve (4) mekanı tasarımı ve kullanımını düzenleyen idari kurallar ve pratikler.

Neden psiko-sosyal alan sorusunun cevabını, öncelikle insan davranışında psiko-sosyal alan kavramını ilk tartışmaya açan Pastalan (1970)'ın tanımı ile açıklayabiliriz; "psiko-sosyal alan kavramı kendine özgü bir koruma alanı olan, bir

kişi ya da grubun kullandığı, savunulan sınırların çizildiği bir mekandır”. Psiko-sosyal alan, mekansal sınırların nasıl oluştuğunu anlamaya çalışırken önemli bir parametredir. Altman (1984) psiko-sosyal alanı, sınır düzenleme mekanizması olarak tanımlar, öyle ki, bu bir grubun ya da bir bireyin mekanı kişiselleştirmesi olarak ortaya çıkabilir. Kendi ve diğerleri arasında kurulan sınırdaki, “kendi” bir birey olabileceği gibi bir grup da olabilir. Psiko-sosyal alan kişinin veya grubun özel korunma için kullandıkları ve savundukları sınırlandırılmış mekandır. Altman (1984)’ın tanımına göre psiko-sosyal davranış, bir yerin veya nesnenin, bir kişiye veya gruba ait olduğunu diğerlerine iletmeyi ve göstermeyi amaçlayan bir kişiselleştirme içeren sınır düzenleyici bir mekanizmadır. Üç temel fonksiyonu yerine getirir ki bunlar; sosyal etkileşimi yönetmek, diğerleriyle etkileşim için plan ve strateji kurmak ve kendi kimliğini geliştirme ve devam ettirmektir (Low ve Chambers, 1989).

Psiko-sosyal alan hiyerarşisi ile ilgili bir diğer yaklaşım Stea (1970) tarafından ortaya atılmıştır. Hareketi engelleyen, ya da görsel ve işitsel uyarılara izin veren bariyerler ve onların çizdiği psiko-sosyal alan üç ölçekte açıklanmıştır; psiko-sosyal ünite, psiko-sosyal küme ve psiko-sosyal yapı. Psiko-sosyal ünite, bireyin içinde yaşadığı alandır. Bu alan evi olabileceği gibi, arabası ya da ofisi de olabilir. Bu üniteler birbirinden fiziksel olarak ayrılrsa da kavramsal olarak birbirleriyle ilişkililerdir. Stea, insanın, kendi psiko-sosyal ünitesinden çıktığında, içinden geçtiği veya ulaştığı alanları psiko-sosyal küme olarak tanımlamıştır. Bu kümenin içindeki her birey aynı zamanda kendi kümesine sahiptir ve diğer kümelerle beraber psiko-sosyal yapıyı oluşturur (Şekil 3).

Bu çalışmada, tepe kentlerde konut örüntü analizi üzerinde çalışılacağı için, özellikle kamusal alan ile özel alan sınırlarının çizilmesinde, psiko-sosyal alan kavramının hiyerarşik yapısı önem kazanmaktadır. Çalışmanın amaçladığı, kamusal alan ve özel alan arasındaki geçiş bölgelerindeki farklılıkların, konut örüntülerini nasıl yönlendirdiği sorusunu cevaplayabilmek için bu hiyerarşik yapının parametrelerini ortaya koymaktır (Şekil 4).

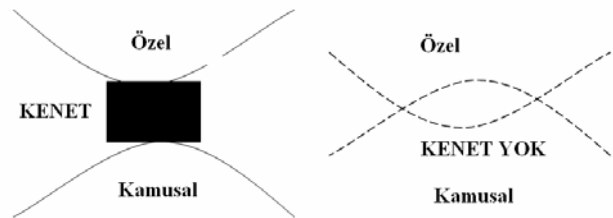

Şekil 3. Üç psiko-sosyal alan (Stea, 1970)

Şekil 4. Kentlerde var olan alanlar (Rapoport, 1977)

Özel-yarı özel-kamusal alan arasındaki geçişler, bir tür kenet noktasının varlığını temsil etmektedir (Şekil 5). Bu alanlarda kullanılan malzeme veya teknikten daha önemli olan, her bir alanın bu kenet nokta ile kurduğu ilişki ve bu ilişkinin şeklidir. Bu ilişki, geçirimsiz sınır elemanı şeklinde ortaya çıkabileceği gibi kenet noktası hiç var olmayabilir (Rapoport, 1977).

Şekil 5. Alanların birbirleri ile ilişkisi (Rapoport, 1977)

Özetlemek gerekirse, psiko-sosyal alan, gerek gündelik ilişkilerde gerekse daha karmaşık or-

ganizasyonlarda, çok güçlü bir coğrafi stratejidir ve sosyal güç ile ilişkilidir. Psiko-sosyal alanda değişen fonksiyonlar toplum-mekan ve zaman arasındaki tarihi ilişkiyi anlamaya yardımcı olur ki; psiko-sosyal alan kavramının tezin amacına ulaşması için en önemli belirleyici oluşunun sebebi budur.

Mekanın morfolojisi ve dizimsel mantığı

Morfoloji en basit anlamda, mekansal yapı ile ilgilenen bir kavramdır. Mekanın matematiksel doğasını açıklamaya çalışan çalışmalara, mekansal dizim çalışmaları daha farklı boyutlar getirmişlerdir. Topluluklar, mekanı kendilerini organize etmek için bir kaynak olarak kullanır. Dalton ve Bafna (2003), temelde dizim mantığını şu şekilde açıklar; “Dizim (syntax)”, mekanı, birbiri ile bağlı küçük birimlere dönüştürür. Parçalı konfigürasyonlar bu çerçevede faydalıdır, çünkü kişisel parçalar farklı anlamları barındırabilir. Bu parçalar farklı gruplara, insanlara, aktivitelere gönderme yaparlar, farklı davranış kalıpları, mekanın farklı parçalarında ortaya çıkabilir. Mekanın parçalarının spesifik bir sembolü taşıdığı fark edilebilir. Buna göre konfigüre edilmiş mekan, onun üstünde haritalanan sosyal yapıyı analiz etmeye olanak sağlar.

Özetle, Hillier ve Hanson (1984), mekansal dizim teorisinin temelde mekan ve mekan parçalarının birbirleriyle ilişkilerine ait şu bilgilere ulaşmayı amaçladığını söyler:

- Sisteme ait en temel strüktürleri bulmak ve bu çerçevede insanın mekansal organizasyonlarının bütün varyasyonlarını ortaya çıkarmak,
- Bu temel strüktürleri, tekrarlanan sözlü ifadelerden kaçmak için bir çeşit işaret veya formlerle temsil etmek,
- Bu temel strüktürlerin birbirleriyle nasıl uyumlu ilişkide olduğunu göstermek,
- Bu strüktürleri daha karmaşık yapıları oluşturmak için nasıl bir araya geldiklerini göstermek.

Belirleyiciler ve yöntem

Konutların yerleşmenin savunma davranışının bir parçası olup olmadığının analizi için, konut-

ların sınır morfolojisini ortaya koymak gerekmektedir. Sınır elemanları ve sınır davranışı ayırıcı olduğu kadar birleştirici özellik de taşır. Konutlar, bir araya geliş şekilleri ile kentin sınır davranışı hakkında da ipucu verebilmektedir. Konut sınırlarının esnek veya katı yapısı, sürekli veya süreksiz konut dokusu ile açıklanabileceği gibi, konutun sokak ile kurduğu ilişki üzerinden de okunabilmektedir. Davranışsal olarak konut sınır şekli ve eylemleri, sokağa bakış noktaları ve eylemleri, dizimsel olarak ise sınır eleman kütle ilişkisi ve girişin yeri üzerinden değerlendirilecektir.

Konutların mekansal eşik morfolojisi ise konut ve sokak arasındaki mahremiyet ilişkisi ve konutun kendi iç yapısındaki mahremiyet eşikleri üzerinden tartışılmalıdır. Tepe kent morfolojisinin sahip olduğu derinlik farklılaşmasının konut üzerindeki yönlendirmesinin araştırılması için konut eşik morfolojisi, davranışsal olarak konut girişi eşik mekan varlığı, avlu kullanımı ve tercihi, dizimsel olarak ise konut-sokak ilişkisinin mahremiyet özelliği üzerinden değerlendirilecektir.

Konut ortak eylem düğüm noktalarının morfolojisi ise konut çekirdeğinin yapısını ortaya koymaya yardımcı olur. Tepe kent konut çekirdeğinin yapısı, kentin savunma davranışının yönlendirmesi ile farklılaşabilmektedir. Konut çekirdeği, yaşam mekanı olarak nitelendirildiğinde, kent yaşamı ve konut yaşamı arasında çizilen sınırın derinliği hakkında bilgi verir. Bu anlamda, konut çekirdeği, davranışsal olarak, eviçi ortak eylem şekilleri ve davranışsal ilişkiler ağı, dizimsel olarak ise ortak eylem düğüm noktalarının mevki ve derinliği üzerinden tartışılacaktır.

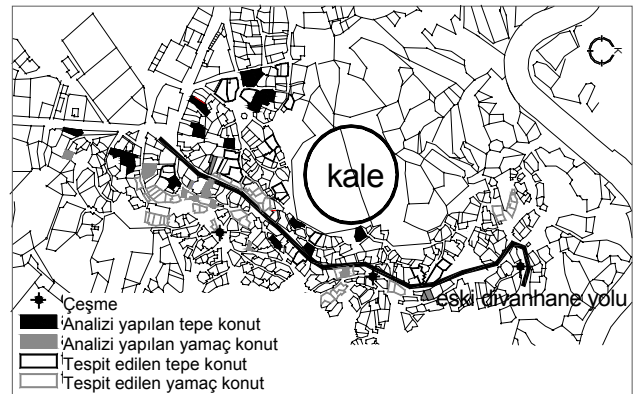
Kullanılacak yöntem, rölövelerle elde edilen şemaların “Georgia Institute of Technology” lisanslı “Spatialist” programı yardımıyla mekansal dizim verilerine dönüştürülmesidir. Mekansal dizim yönteminde kullanılan “Spatialist” yazılımı mekan içinde hareket eden kişinin gözlemlediği, algılayabildiği yüzeyler, kenarlar, alanlar ve yolların birbirleriyle ve mekanın tümüyle olan ilişkilerini açıklamaya çalışır. Bu çalışmada, yüzey bölme (s-partition) ve eşgörüş (izovist) analizleri kullanılacaktır. Yüzey bölme

analizi ile Uçhisar konutlarının psiko-sosyal alana bağlı mekansal analizlerini yaparken, sınır-eşik-düğüm noktalarının derinlik değerleri, bütünleşme değerleri, bağlantısallık değerleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir. Eşgörüş (izovist) analizi ile elde edilen eşgörüş alan ve çevre değerleri ise, sistem içinde belirlenmiş herhangi bir noktadan 360°lik açıyla görülecek alanın belirlenmesi ile elde edilir. Bu açıyla algılan yüzeyin hem alan hem çevre değerleri yardımıyla mekan derinliği hakkında bilgi edinilecektir.

Yerleşme ve konut bölgesinin tanımı

Uçhisar, Kapadokya bölgesinde savunma kenti olarak tanımlanan üç yerleşmeden biridir. Uçhisar, Ortahisar ve Ürgüp Kapadokya savunma amaçlı tepe yerleşme örnekleridir. Bu üç savunma noktasından biri olan Uçhisar, Nevşehirin 7 km doğusunda, Ürgüp'ün 12 km batısında ve Avanos'un 10 km güneyindedir. Uçhisar karayoluyla batıdaki Aksaray'a, doğudaki Kayseri'ye ve güneydeki Niğde'ye 80 km mesafede olup büyük Kapadokya üçgeninin tam merkezindedir. Uçhisar Kalesi güneyden 40 m'yi kuzeyden 100 m'yi aşan bir yapıya sahiptir. Uçhisar Kalesi Roma döneminden beri oylararak içine çok sayıda oda, ev, sığınak, depo, sarnıç, mezar, mahzen yapılmış, üzerinde saldırılara karşı yuvarlamak üzere büyük taş güller bulundurulmuştur; 1960'lara kadar içinde ve etrafında yaşanmıştır. Uçhisar Kasabası kalenin etrafına, Güvercinlik Vadisinin kuzey doğu, doğu ve güneydoğu yamaçlarına kurulmuştur. Hem bir gözetleme kalesi hem de savunma kalesi olarak kullanılan Uçhisar Kale'si Selçuklu ve Beylikler döneminde de önemini korumuştur. Karmanoğulları Beyliği ve Kadı Burhanettin Beyliği arasında kalan ve çeşitli çatışmalara sahne olan Uçhisar, bölgeye hakim olma bakımından stratejik öneme sahip bir uç beyliği olmuştur. Uçhisar ilk kez Yıldırım Bayezit zamanında Osmanlılara geçmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in Karamanoğulları Beyliği'ni Osmanlı'ya katmasıyla bölgedeki çatışmalar sona ermiş, Uçhisar da kaleden vadiye doğru genişleyen bir yerleşim halini almıştır. Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde Uçhisar Kalesi savunma işlevini kaybetmiştir.

Alan çalışması için seçilen bölge, Uçhisar yerleşmesinin eski dokusunu kısmen koruduğu, kalenin çevresi, etekleri ve vadi ile çevrelenmiş konut dokusunu kapsamaktadır. Yerleşmenin en önemli ulaşım aksı, eski adıyla Divanhane yeni adıyla Göreme caddesi olan akstır ve üstünde 3 çeşme mevcuttur. Şu an kullanılmayan bu 3 çeşme, kullanılır olduğu tarihler için mahalle ortak yaşantısı için önemli düğüm noktalarıdır. Kale etrafında ise küçük bir meydan ve bu meydanı Göreme caddesine bağlayan dikey yollar mevcuttur. Kalenin etrafı ise çoğunlukla çıkmaz sokaklar ile çevrili konutlardan oluşmaktadır. Yerleşmede dört mahalle bulunmaktadır. Kale çevresine Yukarı Mahalle, vadi çevresine Aşağı Mahalle, Göreme Caddesi başlangıcından itibaren Han Mahallesi ve Kuzey yamaca Tekelli Mahallesi denilmektedir. Konut analizi için, yerleşmenin eski dokusunda, kaleye yakın tepe konutlar ve vadi yamaçlarındaki konutlar tespit edilmiştir. Tespit edilen konutlar arasından, onüç tepe, onüç yamaç konutun analizi yapılmıştır (Şekil 6).

Şekil 6. Konut analizi için seçilen örnekler

Analiz sonuçları

Seçilen konutların mekansal organizasyon şemaları üzerinden yüzey bölme analizi ve eş görüş analizleri yardımıyla, sınır, eşik ve ortak eylem düğüm noktaları morfolojilerinin karakteristikleri ortaya konulmuştur (Şekil 7).

Sınır morfolojisi

Konutların sınır morfolojisi sadece ayırıcı değil birleştirici bir kavram olarak da değerlendirilebilir. Bu anlamda sadece, konutların birbirinden

nasıl ayrıldığını değil, nasıl bir araya geldiklerini ve komşuluk ilişkilerini de tanımlar. Bu çerçevede dizimsel bağıntılarla konutun ve girişin derinlik ve bütünleşme değerleri sorgulandığında, kaleye yakınlığın konutun morfolojisine etkisi ortaya çıkmaktadır.

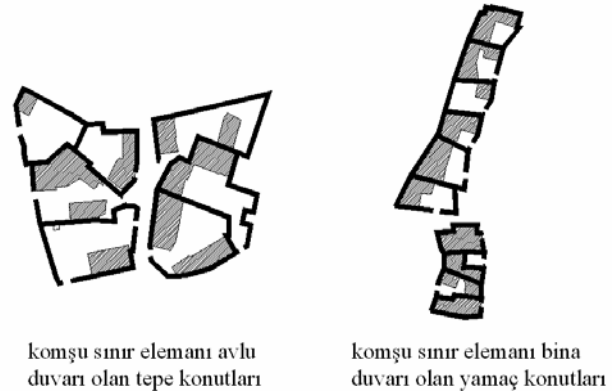
	TEPE KONUT	YAMAÇ KONUT
MEKANSAL ORGANİZASYON		
YÜZEY BÖLME (S-PARTITION)		
EŞ GÖRÜŞ (IZOVİST)		

Şekil 7. Dizimsel analiz örnekleme

Tepe konutlar ve yamaç konutların sınır eylemleri arasındaki en önemli fark, tepe konutlarının sokakla-komşuyla kurdukları ilişkinin avlu ile sınırlı olmasına karşı, yamaç konutlarının sokağa taşan komşuluk sınırlarıdır. Yamaç konutlarının bitişik konut duvarları sınır oluştururken, kaleye yakın tepe konutları avlu duvarları ile birbirine eklenmektedir (Şekil 8). Buna paralel olarak, konutların yerleşmenin tepe noktalarında, çıkmaz sokaklar etrafında yüksek avlu duvar ve avlu kapılarıyla ilişkilendiği gözlemlenirken, yamaçlarda ise sokağa paralel ve sürekli bir yapı oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Mekansal dizim (space syntax) yöntemiyle konutun ve girişin derinlik ve bütünleşme değerlerine bakılarak, sınır morfolojisinin karşılaştırılmalı bir analizi ortaya konulabilir. Girişin derin-

lik değeri, girişin tüm konut içinde, ulaşılabilirliği ve saklılığı hakkında bilgi verebilmektedir. Konutun derinlik değeri ise konutu oluşturan tüm hücrelerin derinlik değerlerinin ortalamasıdır. Bu değer ne kadar yüksekse konut çok hücreli karmaşık bir yapı sergiler. Yüksek derinlik değeri, hücrelerin birbirleriyle ilişkilerinin dolaylı olduğu anlatırken, çok hücreli yani parçalı bir yapının ve buna bağlı olarak derin bir kurgunun da göstergesidir. Konutun derinlik değeri azaldıkça, konutun kurgusunun yalınlaştığı, konutu oluşturan hücrelerin birbirleriyle ilişkilerinin yakınlaştığı ve buna bağlı olarak konutun sık bir kurgu sergilediği söylenebilir. Girişin görelî bütünleşme değeri ise girişin konuta ait komşu mekansal birimler ile kurduğu ilişkiyi tanımlar. Girişe komşu bölümlerden erişimin uzaklığını ortaya koyan bu değere bağlı olarak, bütünleşme değerinin yüksek olması, o noktadan çevre noktalara erişimin daha kolay ve dolaysız olması anlamına gelir.

Şekil 8. Farklılaşan konut sınırları

Bu analiz sonucunda ortaya çıkan sonuçlara göre; tepe konut girişlerinin ortalama derinlik değeri 3.81 iken yamaç konutlarının girişlerinin ortalama derinlik değeri 2.00'dir. Girişin görelî bütünleşme değeri tepe konutlarında 2.67 iken yamaç konutlarında 2.60'dır. En önemli belirleyicilerden biri olan konutun derinlik değeri tepe konutlarında 3.79 iken, yamaç konutlarının ortalama derinlik değeri 2.19'dur. Bu değerlere göre, kaleye yakın tepe konutlarının ve konut girişlerinin derinlik değerlerinin yamaç konutlarına göre yüksek olduğu, girişin kaleye yakın konutlarda daha saklı olduğu ve bütünleşme değerlerinde görülen farkla, konut içi komşu birimler-

le ilişkisinin daha kuvvetli olduğu ortaya çıkmaktadır. Konut derinlik değerlerinin kaleye yakın tepe konutlarında daha yüksek olması, bu konutların derin ve karmaşık morfolojilerinin bir göstergesidir. Yamaç konutlarının basit morfolojisi derinlik değerlerinin az olması ile yorumlanabilir (Tablo 1).

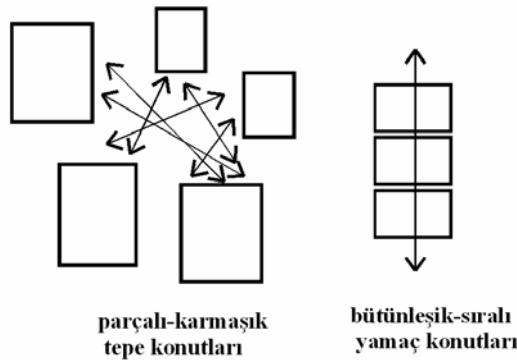
Tablo 1. Sınır mekanları dizimsel analizi

DİZİMSEL BAĞINTILAR	ÖRNEKLEM 1 TEPE KONUTLARI	ÖRNEKLEM 2 YAMAÇ KONUTLARI
	ORT	ORT
DD[giriş]	3.81	2.00
DD[konut]	3.79	2.19
GBD[giriş]	2.67	2.60

DD=Derinlik Değeri, GBD=Görel Bütünleşme Değeri

Eşik morfolojisi

Savunma davranışının konut psiko-sosyal alanı üstündeki izlerini ararken, mekansal eşik eylem ve elemanlarının analizi yapılmıştır. Dizimsel bağıntılarla, avlunun derinlik ve bütünleşme değerleri sorgulanarak, kaleye yakınlığın konutun morfolojisine etkisi tartışılabilir. Tepe konutlarının avlu etrafında gelişen parçalı yapısı, kendi içinde birbirleriyle kesişen eşiklere olanak verirken, yamaç konutlarının dışa dönük yapısı eşik aralıklarını kısaltmış, konutu sokağa yakınlaştırmıştır (Şekil 9).

Şekil 9. Konut eşiklerindeki farklılaşmalar

Avlu, konut iç mekanlarını bağlayan önemli bir eşik ve aynı zamanda ortak kullanım mekanıdır ve gerek konumu gerek fiziksel özellikleri tepe ve yamaç konutlarında farklılık göstermektedir. Avluya açılan mekan sayısının ve bağımsız kütle sayısının oransal olarak yüksek olduğu tepe

konutlara karşı, çoğunlukla ön avlulu veya avlusuz, giriş kat mekan sayısının oransal olarak düşük olduğu daha yoğun yamaç konutları ile karşılaşmaktayız, Tepe konutlarında, avluya açılan mekan sayısının fazla olması, avlunun yaşam mekanı olarak kullanıldığı savını güçlendirmektedir. Bağımsız kütle sayısının fazla olması, tepe konutlarının parçalı ve avlu etrafında kurulan şemasını ortaya koymaktadır. Sürekli doku oluşturan yamaç konutları, boşluksuz, bitişik ve geçirimsiz yapıları ile kentin savunma davranışın konut örüntüsündeki izlerinin bir parçasıdır. Sirkülasyon çekirdek sayısı ise, parçalı tepe konutları ve basit kurguya sahip yamaç konutlarının önemli dizimsel farklılıklarından biridir (Tablo 2).

Tablo 2. Mekanlar arası geçiş belirleyicileri

PARAMETRELER	ÖRNEKLEM 1 TEPE KONUTLAR	ÖRNEKLEM 2 YAMAÇ KONUTLAR
	ORT	ORT
Giriş sayısı	1.31	1.29
Avlu sayısı	1.00	0.93
Avluya açılan mekan sayısı	4.15	2.07
Bağımsız kütle sayısı	2.54	1.50
Sirkülasyon çekirdek sayısı	2.00	1.29

Mekansal dizim (syntax) yöntemiyle avlunun derinlik, bağlantısallık ve bütünleşme değerlerine bakılarak, konutların eşik kurguları ile ilgili karşılaştırmalı bir analiz ortaya konulabilir. Avlunun derinlik değeri, avlunun tüm konut içinde, ulaşılabilirliği ve saklılığı hakkında bilgi vermektedir. Avlunun görel bütünleşme değeri ise avlunun konutun komşu mekansal birimler ile kurduğu ilişkiyi tanımlar. Avlunun bağlantısallık değeri ise avluya kaç birimin bağlı olduğu hakkında bilgi verir.

Bu analiz sonucunda ortaya çıkan sonuçlara göre; tepe konut avlularının ortalama derinlik değeri 3.29 iken yamaç konutlarının avlularının ortalama derinlik değeri 1.73'tür. Avlunun görel bütünleşme değeri tepe konutlarında 3.61 iken yamaç konutlarında 3.09'dur. En önemli belirleyicilerden biri olan avlunun bağlantısallık değeri tepe konutlarında 2.70 iken, yamaç konut avlu-

larının bağlantısallık değeri 2.21'dir. Bu analiz sonucunda ortaya çıkan sonuçlara göre; kaleye yakın tepe konutlarında avlularının derinlik değerlerinin yamaç konutlarına göre yüksek olduğu, avlunun kaleye yakın konutlarda daha entegre olduğu ve bütünleşme değerlerinde görülen farkla, konut içi komşu birimlerle ilişkisinin daha kuvvetli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu da göstermektedir ki, kaleye yakın konutlarda avlu konut birimlerini birleştirici bir mekandır ve yamaç konutlarından daha derin bir yapı sergilemektedir. Yamaç konutlarında ise avlu sığ, caddeye yakın ön avlu olarak tanımlanan, konutla daha az bütünleşik bir yapı sergilemektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Mekansal eşik dizimsel analizi

DİZİMSEL BAĞINTILAR	ÖRNEKLEM 1 TEPE KONUTLARI	ÖRNEKLEM 2 YAMAÇ KONUTLARI
	ORT	ORT
DD[avlu]	3.29	1.73
BD[avlu]	2.70	2.21
GBD[avlu]	3.61	3.09

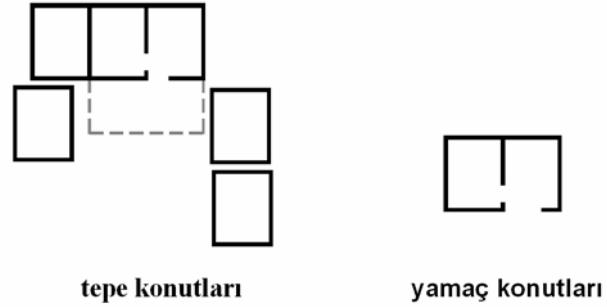
DD=Derinlik Değeri, BD=Bağlantısallık Değeri, GBD=Görel Bütünleşme Değeri

Ortak eylem düğüm noktası morfolojisi

Uçhisar konutlarında yaşam mekanı, tandırın bulunduğu mekandır ve tepe konutlarda birden fazla görülmektedir. Çoğu zaman yan yana ahır ve ahırda olarak kullanılan iki kaya dam mekanı bulunur. Bu kayadam mekanların içinde ayrıca üzümün çiğnendiği ve akan suyun toplandığı, bolu ve sıra oyukları bulunur. Bu kayadam mekanların önünde diğer bir tandırın bulunduğu açık yaz evi bulunmaktadır. Tepe konutlarında bu yapı çoğunlukla bir avlu etrafında diğer kemer odalarla çevrilidir. En sık kullanılan yaşam mekanı bu kemer odalardan biri de olabilmektedir. Buna bağlı olarak, tepe konutlarda avluda ve yarı açık bu mekanlarda görülen birden fazla tandıra karşı, yamaç konutlarında kış evi ve tek tandırlı tipolojilere rastlamak mümkündür (Şekil 10).

Yer yer tepe konutlarında görülen avluya bakan açık yaz evinin yamaç konutlarında yarı-açık veya kapalı mekanlara dönüştüğü görülebilir. Ayrıca, yamaç konutlarda yaşam mekanı tandır-

lı mekanlar olabildiği gibi daha kütsel orta mekanlı konutlarda sofalara da rastlanmaktadır. Dizimsel bağıntılar, yaşam mekânının derinlik ve bütünleşme değerleri sorgulanarak, kaleye yakınlığın konutun morfolojisine etkisini ortaya koymaktadır.

Şekil 10. Yaşam mekanı tipolojisi

Kaleye yakın konutlarda yaşam mekânları girişe uzak, derin mekanlar iken, yamaç konutlarında ise girişe yakın sığ mekanlar olduğu görülmektedir. Bu kanıyı destekleyen bir diğer oldu yaşam mekânının girişe uzaklığıdır. Tepe konutlarında yaşam mekânı girişten ortalama 15.86 m uzaklıkta iken yamaç konutlarında bu 7.65 m'ye düşmüştür. Kaya oyma mekan sayısının tepe konutlarında fazla olması konutun derin yapısının bir göstergesidir. Ayrıca bağımsız konut yaşam sayısının tepe konutlarda fazla oluşu çok çekirdekli karmaşık yapısını ispatlamaktadır. Buna paralel olarak, giriş ve üst kat mekan sayılarının sayıca fazla olması tepe konutlarının çoklu yapısına işaret etmektedir (Tablo 4).

Tablo 4. Ortak eylem düğüm noktası fiziksel özellikleri

PARAMETRELER	ÖRNEKLEM 1 TEPE KONUTLAR	ÖRNEKLEM 2 YAMAÇ KONUTLAR
	ORT	ORT
Yaşam mekânı giriş uzaklığı (m)	15.86	7.65
Kaya oyma mekan sayısı	3.85	2.36
Bağımsız konut yaşam sayısı	5.69	4.14
Giriş kat mekan sayısı	5.46	3.71
Üst kat mekan sayısı	3.15	2.71

Mekansal dizim (syntax) yöntemiyle, yaşam mekânının derinlik, bağlantısallık ve bütünleş-

me değerlerine bakılarak, karşılaştırmalı bir analiz ortaya konulabilir. Yaşam mekanının derinlik değeri, mekanın tüm konut içinde, ulaşılabilirliği ve saklılığı hakkında bilgi verebilmektedir. Yaşam mekanının görece bütünleşme değeri ise mekanın konutun komşu mekansal birimler ile kurduğu ilişkiyi tanımlar. Yaşam mekanının bağlantısallık değeri ise avluya kaç birimin bağlı olduğu hakkında bilgi verir.

Bu analiz sonucunda ortaya çıkan sonuçlara göre; tepe konut yaşam mekanının ortalama derinlik değeri 4.17 iken yamaç konutlarının yaşam mekanlarının ortalama derinlik değeri 1.76'dır. Yaşam mekanının görece bütünleşme değeri tepe konutlarında 2.52 iken yamaç konutlarında 3.38'dir. En önemli belirleyicilerden biri olan yaşam mekanının bağlantısallık değeri tepe konutlarında 1.45 iken, yamaç konut yaşam mekanlarının bağlantısallık değeri 2.99'dur. Bu analiz sonucunda ortaya çıkan sonuçlara göre; kaleye yakın tepe konutlarında yaşam mekan derinlik değerlerinin yamaç konutlarına göre yüksek olduğu, yaşam mekanının yamaç konutlarında daha entegre olduğu ve bütünleşme değerlerinde görülen farkla, konut içi komşu birimlerle ilişkisinin daha kuvvetli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu noktada yaşam mekanlarının tepe konutlarında daha derin ve az bütünleşik, yamaç konutlarında ise daha sık, caddeyle ve konut birimleriyle daha bütünleşik olduğunu söylemek mümkündür (Tablo 5).

Tablo 5. Ortak eylem düğüm noktaları dizimsel analizi

DİZİMSEL BAĞINTILAR	ÖRNEKLEM 1	ÖRNEKLEM 2
	TEPE KONUTLARI	YAMAÇ KONUTLARI
	ORT	ORT
DD[yaşam]	4.17	1.76
BD[yaşam]	1.45	2.99
GBD[yaşam]	2.52	3.38

DD=Derinlik Değeri, BD=Bağlantısallık Değeri, GBD= Görece Bütünleşme Değeri

Eşgörüş (izovist) analizi

Eşgörüş alan analizinde, giriş, avlu ve yaşam mekanlarının alan ve çevre değerleri karşılaştırılarak, görsel alan büyüklükleri ortaya konmaktadır. Giriş kapısına, avlunun ortasına ve yaşam mekanı kapısına yerleştirilen eş görüş noktaları,

bu noktalardan algılanan yüzeylere ait bilgiler vermektedir. Bu noktada, görsel alan büyüklüğü o noktadan bakan bir gözlemci için alan ve çevre değeri olarak değerlendirilir.

Giriş kapısından, avludan ve yaşam mekanı kapısından bakan bir gözlemci için tepe konutlarında görsel alan büyüklüğü çevre değerleri daha geniştir. Düşük görsel alan değerleri, yamaç konutlarının basit morfolojisinin bir göstergesidir. Tablo 6'daki verilere dayanarak söylenebilir ki, tepe yerleşmelerinin giriş, avlu ve yaşam mekanlarından algılanan yüzeylerin alan ve çevre değerleri, yamaç yerleşmesi konutlarına göre daha büyüktür. Bu sonuç, karmaşık ve avlu merkezli tepe konutları ile basit yapıdaki yamaç konutlarının morfolojik farklılıklarının bir ispattır. Özellikle avlu eşgörüş alan ve çevre değerleri tepe konutlarının avlu merkezli yapısının en önemli göstergesidir.

Tablo 6. Eşgörüş alan analizi

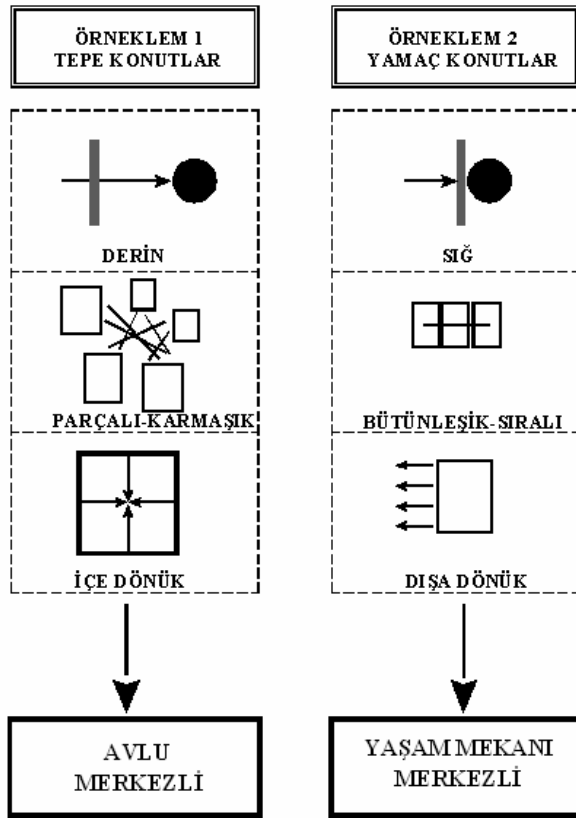
DİZİMSEL BAĞINTILAR	ÖRNEKLEM 1	ÖRNEKLEM 2
	TEPE KONUTLARI	YAMAÇ KONUTLARI
	ORT	ORT
A/P[giriş]	1.25	1.35
EAD[giriş]	89.48	85.81
ECD[giriş]	69.24	57.74
A/P[avlu]	1.51	1.28
EAD[avlu]	114.40	89.26
ECD[avlu]	73.53	62.26
A/P[yaşam]	1.35	1.34
EAD[yaşam]	117.32	91.86
ECD[yaşam]	82.28	66.94

A/P=Çevre değerinin alan değerine oranı, EAD=Eşgörüş Alan Değeri, ECD=Eşgörüş Çevre Değeri

Sonuçlar

Uçhisar analiz sonuçları, yerleşmenin tepe konutları ve yamaç konutları arasında farklılıklar göstermektedir. Sokak üzerinde sürekli doku oluşturan yamaca yaslı dam konutları, kütleli davranış sergileyerek kentin savunma davranışına ait ipuçları sergilemektedir. Avlu etrafında parçalı düzenleri ile tepe konutları, çıkmaz sokaklar üzerinde yerleşmiş ve avlu duvarları ile çevrelenmişlerdir.

Tepe konutlarında **avlu merkezli** bir yapı mevcutken, yamaç konutlarında **yaşam mekanı merkezli** bir yapı görülmektedir. Tepe konutlarının derinlik değeri, yamaç konutlarından yüksektir ve tepe konutları yaşam mekanı **derin çekirdek** özelliği gösterirken, derinlik değeri düşük yamaç konutları **sığ çekirdek** özelliği sergiler. Tepe konutlarının avlu içinde gerçekleşen komşuluk eylemleri ve sokakla kurulan sınırlı ilişkiye dayanarak **içedönük** konutlar, yamaç konutlarının ise sokağa taşan komşuluk eylemlerine ve sokakla kurulan yapısal yakınlığa bağlı olarak **dışadönük** konutlar olduğunu söylemek mümkündür. Tepe konutlarının mekansal bütünleşme değerlerine ve mekansal parçalar arası geçişlere bakarak **parçalı-karmaşık**, yamaç konutlarının **bütünleşik-sıralı** yapıda konutlar olduğunu söylemek mümkündür. Buna bağlı olarak, yamaç konutlarının **sürekli kütsel** yapısına karşılık, tepe konutlarının **süreksiz parçalı** yapısı, yerleşmenin savunma davranışının konutların psiko-sosyal alan kurgusuna yansımalarının bir sonucu olarak kabul edilebilir (Şekil 11).

Şekil 11. Analiz sonuçlarının mekansal bulgularının sonuç şeması

Kaynaklar

- Altman, I. ve Stokols, D., (1984). *Culture and environment*, Environment and Behavior Series, Cambridge University Pres.
- Dalton, R.C. ve Bafna, S., (2003). The syntactical image of the city, A reciprocal definition of spatial elements and spatial syntaxes, *Fourth Space Syntax Symposium*, London.
- Hillier, B. ve Hanson, J., (1984). *The social logic of space*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Lawrence, R.J., (1989). Translating anthropological concepts into architectural practice, S.M. Low & E. Chambers (eds.), *Housing, culture, and design: A comparative perspective*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 89-114.
- Low, S.M. ve Chambers, E., (1989). *Housing, culture and design: A comparative perspective*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Pastalan, L.A., (1970). Privacy as an expression of human territoriality, L.A. Pastalan & ;D.H. Parson (eds.), *Spatial behavior of older people*, University of Michigan, Ann Arbor, 88-101.
- Pellow, D., (1996). *Setting boundaries, the anthropology of spatial and social organization*, Bergin & Garvey, Westport, USA.
- Rapoport, A., (1977). *Human aspects of urban form*, Oxford, Pergamon.
- Saltman, M., (2002). *Land and territoriality (ethnicity and identity)*, Berg Pub.
- Schulz, N., (1971). *Existence, space and architecture*, Studio Vista, London.
- Serfaty, P., (1985). *Experince and use of the dwelling, home environments*, I. Altman & C. Werner (eds.), Plenum Press, New York.
- Stea, D., (1970). Space, territory and human movements, environmental psychology: Man and his physical setting, H. Proshansky, W. Ittelson, & L. Rivlin (eds.), Holt, Rinehart and Winston Inc., New York.
- Tuan, Y., (1977). *Space and place the perspective of experience*, University of Minnesota Press, Minneapolis.